

Jancsák Csaba

PhD, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Alkalmazott Humántudományi Intézet

A tanárképzésben részt vevő hallgatók felsőoktatási életútja a középiskolától a tanári oklevélig

A fiatalok oktatási életútja az ifjúságszociológia kutatási területeinek egyik legfontosabbika. A felsőoktatási hallgatók intézményválasztásaiban belekódolt módon jelennek meg a jövőbeni társadalom diplomával rendelkező értelmiségének egyes jellemzői is. A kockázati társadalomban (Beck, 2008) az egyetemista fiatalok flexibilisen alakított életútjába beépült a felsőoktatás és a gazdasági-társadalmi környezet viszonyrendszeréről, azaz az oktatás világáról alkotott vélekedés is. A felsőoktatási életszakasz – mind az intézményi klíma, mind a „értelmező közösségek” (Pusztai, 2012) véleményformáló jellege okán – a későbbi életút formálódása szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír (Kabai és mtsai, 2007; Pusztai, 2011; Fónai és Pusztai, 2012).*

Bevezetés

Kozma (1995, 2004), Gábor (2001), Kabai (2006, 2009), illetve Vaskovics (é. n.) bizonyították, hogy a magyar ifjúság körében is megjelent a kitolódó felnőtté válás jelensége, amellyel együtt meghosszabbodik az iskolai ifjúsági életszakasz. A fiatalok egyre tovább maradnak az oktatás rendszerében, részben az oktatás által nyújtott ismeretek elsajátítása és készségek kialakítása, részben pedig a munkaerőpiacra való kockázatos kilépés és a szülőktől való teljes leválás bizonytalanságai miatt. A fiatalok tudatosan használják a társadalmi és a gazdasági környezet által elfogadott ifjúsági moratóriumot, mely felmenti őket a munkába állás és a családalapítás alól (Jancsák, 2013).

Az adatok a 2011 tavaszán 12 képzőhely 19 karán közismereti tanárképzésben részt vevő hallgatók körében, az OFI kereteiben folytatott kutatásunk adatfelvételéből származnak (N=1211). E tanulmányban az említett hallgatók felsőoktatási életútjának egyes elemeit (a középiskolából a felsőoktatásba, azaz az alapképzésbe való átmenet, a tanári mesterképzésben való továbbtanulás, a szak- és intézményválasztás motivációit) vizsgáljuk.

1. táblázat. A válaszadók megoszlása

intézmények	nappali	levelező	együtt	súlyozatlan minta		súlyozott minta	
				nappali	levelező	nappali	levelező
Debreceni Egyetem	43	30	72	6	5	6	5
Eszterházy Károly Főiskola	44	191	237	7	35	6	36
Eötvös Loránd Tudományegyetem	194	41	235	29	7	30	7
Károli Gáspár Református Egyetem	52	0	52	8	0	8	0
Miskolci Egyetem	36	13	49	5	2	6	3
Nyíregyházi Főiskola	26	96	122	4	18	4	17
Nyugat-magyarországi Egyetem	0	72	72	0	13	0	13
Pannon Egyetem	12	30	42	2	6	2	6
Pécsi Tudományegyetem	78	25	103	12	5	12	5
Szegedi Tudományegyetem	106	47	153	16	9	16	10
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	12	0	12	2	0	2	0
Semmelweis Egyetem	62	0	62	9	0	8	0
Együtt	664	547	1211	100	100	100	100

Kvantitatív oktatásszociológiai vizsgálatok a tanárképzős hallgatók körében az új évezredben

E rövid fejezetben a tanárképzésben résztvevő hallgatók körében 2002-ben Lukács Péter és Nagy Péter Tibor vezetésével az Oktatáskutató Intézet keretei között készült kutatás vonatkozó eredményeit foglaljuk össze. Az adatfelvétel (N=997) a felsőoktatás „bolonjai” rendszerre való áttérése előtt történt. A kutatás célja az volt, hogy szociológiailag releváns képet lehessen kapni „a végzős hallgatók társadalmáról”. A kutatások során leginkább arra voltak kíváncsiak, hogy a pedagógusképzésre való jelentkezésnek milyen motívumai érhetőek tetten, valamint arra, hogy a hallgatók miképpen vélekednek az oktatás belső világáról, tartalmáról, minőségéről, és a munkaerőpiacra való átmenetről. Ezen kutatási eredményeket kiegészítjük Nagy és Varga (2006), Varga (2007), illetve Chrapán (2010) vonatkozó kutatási eredményeivel, amelyek – noha nem konkrétan tanárképzésben résztvevő hallgatók vizsgálatát célozták, de – kapcsolódó jellegükből kifolyólag mégis árnyalhatják az ismereteinket.

Az Oktatáskutató Intézet 2002. évi kutatásának eredményei szerint a felsőoktatásba való jelentkezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy a hallgatók „már az induláskor azzal a szándékkal vágnak neki a képzésnek, hogy pedagógusok legyenek” (Lukács és mtsai, 2002, 64. o.). Az adatokat a képzési szintek közötti bontásban elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy a „pedagógus szeretett volna lenni” szempont leginkább a tanítóképzésben résztvevőket jellemzi, hozzájuk képest kisebb motiváló erővel bírt a főiskolai és az egyetemi tanárképzésben részt vevők körében. Ennek következtében a kutatók a „hűek” csoportjába azokat helyezték, akik kizárólag pedagógusképzésre jelentkeztek és a „más-hol is próbálkozók” csoportjába helyezték, akik nem pedagógusképzésre is jelentkeztek. Ezen bontás alapján a középiskolai tanárképzés hallgatói közötti hűek 17 százaléknyan voltak, azonban a tanárképzősök negyede és a tanítóképzősök fele mutatkozott a pedagógusképzés iránt hűnek.

A felsőoktatásba való jelentkezést meghatározó tényezőkről a teljes mintára vonatkozóan elmondható (és mindez egybevág a további szakirodalmakban közöltekkel: Nagy, 2001; Kozma, 2004), hogy a leginkább befolyásoló tényezők a tudományterület iránti érdeklődés kielégítése, a tanított korosztály „szeretete”, és a pedagóguspálya iránti elköteleződés, ugyanakkor pedig a sorban következőként az intézmény hozzáférhetősége és a diáklét folytatásának vágya jelenik meg. Ez utóbbi egybevág az elsőéves egyetemisták körében Gábor Kálmán (2001) által folytatott kutatások eredményeivel.

Árnyaltabb képet rajzol, ha az adatokat a három alminta bontásában külön bemutatva ejtünk néhány szót. A felsőoktatásba való jelentkezés motivációja tekintetében az egyetemi szintű pedagógusképzésben résztvevők esetében markánsan elvált az intézmény választása és a pedagóguspálya választása, az egyetemistákat a választásban leginkább az adott tudományterület iránti érdeklődés motiválta (a válaszadók 57 százaléka jelezte ezt), és az intézményeket leginkább a szakos tárgyak emelt szintű oktatása végett választotta, nem pedig azért, mert ezeket később a pedagóguspályán szeretné alkalmazni, átadni. Hangsúlyozzuk, hogy a „pedagógus szeretnék lenni” mint döntő motivációs tényező a tanítóképzős hallgatók körében jelenik meg leginkább (41 százaléka), míg a tanárképző főiskolások egynegyede és az egyetemisták 16 százaléka jelezte ezt (A teljes mintában a válaszadók 20 százaléka vallott így. A „tanítók” mintabeli létszáma 71 fő, a tanárképzős mintába kerültek száma 305, az egyetemista alminta 621 fő). A hallgatói lét életformaszerű megélése, mint jelentkezést befolyásoló motívum, leginkább a tanárképző főiskolásokat jellemzi: a tanárképzős hallgatók 20 százalékát döntően befolyásolta, a tanítóképzősöket és az egyetemistákat kevésbé (15–15 százalék jelezte ugyanezt). A „könnyebb” felvételiéről való előzetes vélekedés szempontja a legkevesebb középiskolai tanárképzésben résztvevőt befolyásolt annak idején (a válaszadók tizede jelezte, hogy döntő módon), ugyanakkor a főiskolások 14–15 százaléka jelezte, hogy ez számára döntő szempontként jelent meg a továbbtanuláskor. A „gyermekek szeretete” szempont a leendő tanárok körében kevésbé volt jellemző, kevesebb, mint egyharmaduk jelezte, hogy az döntően befolyásolta őt. Az intézmény regionális elérhetősége – mint szempont – szint-

Az Oktatáskutató Intézet 2002. évi kutatásának eredményei szerint a felsőoktatásba való jelentkezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy a hallgatók „már az induláskor azzal a szándékkal vágnak neki a képzésnek, hogy pedagógusok legyenek” (Lukács és mtsai, 2002, 64. o.). Az adatokat a képzési szintek közötti bontásban elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy a „pedagógus szeretett volna lenni” szempont leginkább a tanítóképzésben résztvevőket jellemzi, hozzájuk képest kisebb motiváló erővel bírt a főiskolai és az egyetemi tanárképzésben részt vevők körében. Ennek következtében a kutatók a „hűek” csoportjába azokat helyezték, akik kizárólag pedagógusképzésre jelentkeztek és a „máshol is próbálkozó” csoportjába helyezték, akik nem pedagógusképzésre is jelentkeztek. Ezen bontás alapján a középiskolai tanárképzés hallgatói közötti hűek 17 százaléknyan voltak, azonban a tanárképzősök negyede és a tanítóképzősök fele mutatkozott a pedagógusképzés iránt hűnek.

tén a tanítóképzősöknél volt a legerősebb jelentkezést befolyásoló tényező. Fordított az egyes képzési területek közötti sorrend a pedagógus minták mint befolyásoló tényezők esetében, itt azt kell kiemeljük, hogy a legkevésbé a tanítóképzősök jeleztek (3 százalék), hogy döntő hatással lett volna a továbbtanulási orientációra egy „kedvelt tanár példájának”, ám e kérdésben a tanárképzésben résztvevő hallgatók egytizede jelezte, hogy a tanári mintának döntő befolyást nyilvánít.

A tanári szakok választása szempontjából a rohamosan egyre csökkenő „népszerűségi adatokat” először Nagy és Varga publikálta (2006). A *Jelentés a magyar közoktatásról* kötetében arról számoltak be, hogy „A főiskolai pedagógus szakokra azok a középiskolások jelentkeznek, akiknek kisebb a középiskolából hozott pontszáma, akik rosszabb munkaerő-piaci lehetőségekkel számolnak középiskolai érettségivel (alacsonyabb kereseteket várnak, és munkához jutásuk valószínűségét alacsonyabbra értékelik)” (Nagy és Varga, 2006, 327–328. o.).

Chrappán (2010) a diplomás pályakövetés rendszere által nyert adatok elemzése alapján ad rövid áttekintést a pályaválasztási motivációra, a pályán maradásra és a pályán eltöltött tapasztalatokra vonatkozóan. „A pályakezdők motívumai között elsőprő arányban szerepelt a gyerekek és a tanítás (a szaktárgy) szeretete, a hivatástudat” (Chrappán, 2010, 268. o.). A tanári diplomával rendelkezők 68 százaléka jelezte, hogy a szakra való jelentkezésben a szaktárgy iránti érdeklődés volt a legfontosabb motiváló erő (Chrappán, 2010: 269). E tényből kiindulva azt feltételezzük, hogy a szaktárgy (tudományterület) iránti kötődés (Kozma, 2004, 130–131. o.) jelentősen befolyásolja a hallgatói iskolai életutakat.

A tanári szak választását a társadalomban a tanári pályáról jelenlévő kép, azaz az anyagi és erkölcsi megbecsültség nagymértékben meghatározza. Ennek következménye, hogy „a »hivatástudat« fénnyel egy kicsit megkopott” (Breznyánszky, 2006, 180. o.), mert az anyagi megfontolások felülírják ezt a szerepvállalást. Varga e jelenséget a tanári kiválasztódási folyamat minden pontján (felvételre jelentkezéskor, az első elhelyezkedéskor, és a végzést követő ötödik-hatodik évben – Varga, 2007, 622–623. o.) megnyilvánuló „negatív önszelektációs hatás”-nak (Varga, 2007, 627. o.) tekinti. Ezen eredményekből kiindulva azt várjuk, hogy adatainkban a képzésbe „belesodródott” (Kozma, 2004, 130. o.), illetve a képzésben elsajátított tartalmakat más területen alkalmazni kívánó, konvertáló hallgatók markáns mértékű jelenlétét állapíthatjuk meg.

A következőkben bemutatott kutatásunk eredményei a „bolognai tanárképzés” korszakában történt adatfelvételtől származnak. (A magyarországi tanárképzés ezen időszakának kezdeteiről lásd még: Educatio 2009/3. szám.) A magyarországi felsőoktatás további átalakulásából következően feltételezhető, hogy a rendszer (demográfiai, finanszírozás-beli, társadalmi elvárás-beli) változásai komoly változásokat okoznak a pályaválasztási tudatosság és az intézményi hallgatói rekrutáció terén is.

A kutatás eredményei

Átmenet a középiskolából a felsőoktatási alapképzésbe

A tanárképzős hallgatók vizsgálata során ennél a kérdésnél arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen az átmenet a középfokú oktatásból a felsőoktatásba, milyen felsőoktatás-választási szempontok dominálnak, továbbá milyen vélekedések vannak jelen a képzőhelynek a magyarországi felsőoktatási térben elfoglalt helyéről, illetve arra, hogy milyen motivációk és beállítódások jelennek meg a továbbtanulás választásának időszakában.

2009-ben a Debreceni Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen (az akkor még osztatlan) tanárképzésben részt vevő végzős hallgatók körében folytatott kutatásunkban

azt találtuk, hogy a hallgatók nagy része első felvételijén került be a felsőoktatás körébe (71 százalék), második nekifutásra 22 százalékuk, harmadikra 3 százalékuk, ennél többszöri felvételi eredményeként pedig összesen 4 százalékuk. Ezen eredmények megismétlődését vártuk a saját kutatásunk során is, mivel feltételeztük, hogy a bolognai rendszerű felsőoktatás a hallgatók bekerülésében, az expanzió jellegében a kisebb létszámú korosztály miatt némileg más rajzolatot mutat.

2011 tavaszán folytatott kutatásunk eredményei azt mutatták, hogy a nappali tagozatosok szinte mindegyike jelentkezett már az érettségi évében valamelyik felsőoktatási intézménybe, és majd' mindegyikük felvételije sikeres volt. Továbbá 77 százalékuk jelentkezése a jelenlegi intézményükbe történt. A nappali tagozatosok 7 százalékát pedig (akkor) nem vették fel a felsőoktatásba.

2. táblázat. A felvételi jelentkezés eredménye

Az érettségi évében jelentkezett-e valamelyik felsőoktatási intézménybe? (%)

	nappali	levelező
igen, és fel is vettek a jelenlegi intézménybe	77	42
igen, és fel is vettek, de nem a jelenlegi intézménybe	14	35
igen, de nem vettek fel	7	16
nem jelentkeztem	2	7

Lukács Péter és munkatársainak (2002, 64. o.) korábban idézett kutatásának eredményei azt mutatták, hogy a pedagógushallgatók körében a felsőoktatásba való jelentkezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy tudatos pedagógus szakválasztás történik. Nagy (2001) és Kozma (2004) megállapítása szerint a hallgatók körében a jelentkezést leginkább befolyásoló tényezők a tudományterület iránti érdeklődés kielégítése, a tanított korosztály „szeretete” és a pedagóguspálya iránti elköteleződés. A sorban következőként az intézmény hozzáférhetősége és a diáklét folytatásának vágya jelenik meg.

E kérdéscsoport kialakítása során kérdőívünkben 14 állítást fogalmaztunk meg, és arra kértük az alanyokat, hogy egyenként, egy négyfokú skálán határozzák meg, mennyire játszott szerepet egy-egy tényező a jelentkezéskor. A válaszokat átlagértékek szerint sorba rendeztük. A nappali tagozatos válaszadók körében az első helyen a „mindenképpen felsőfokú végzettséget szerettem volna szerezni” kijelentés áll. (E tényezőről a válaszadók 78 százaléka jelezte, hogy nagyon nagy szerepet játszott.) A sorban következő a „jó eredményeim voltak a középiskolában” kijelentés (46 százalék). A harmadik legerősebb motivációs tényezőként a későbbi foglalkozásról való határozott elképzelést jelölték meg a válaszadók (53 százalékuk jelezte azt, hogy ez nagyon nagy szerepet játszott). A felvételi jelentkezéseket befolyásoló következő fontos tényező a családi, illetve a középiskolai tanárok általi ösztönzés volt (a hallgatók kétharmada jelezte, hogy ez a tényező nagyon nagy szerepet játszott). A felsőfokú végzettséggel kapható magasabb bér motivációs hatását – mely az átlagérték alapján a következő helyen szerepel – a hallgatók negyede értékelte úgy, hogy az számára nagyon nagy szereppel bírt. Az anyagi viszonyokról való elképzelésekkel azonos átlagértéket kapott a „vonzó volt számomra a diáklét, a diákkor meghosszabbítása”, és itt is azt találtuk, hogy a hallgatók negyede adta a „nagyon nagy szerepet játszott” választ. A motivációs tényezők átlagértékek által kialakított tabellájának középső részén helyezkedik el a „már középiskolásként tudtam, hogy tanár szeretnék lenni, és ehhez szükséges volt a továbbtanulás” tényezője, amelyről ugyanakkor a válaszadók 40 százaléka jelezte, hogy nagyon nagy szereppel bírt a felsőoktatási jelentkezéskor. A rangsor utolsó felében helyezkednek el a munkanélküliség elkerülésének és a külföldi munkavállalás lehetőségének a tényezői, melyek döntést befolyásoló ereje – nappali tagozatos hallgatókról lévén szó – megfelel a várakozásunk-

nak. A válaszadók kis részét befolyásolta az, hogy szülei diplomások (2,4 átlagérték, ugyanakkor a válaszadók 47 százaléka jelezte, hogy ez egyáltalán nem befolyásolta). A döntést befolyásoló tényezők sorrendjének utolsó helyén olyan állítás helyezkedik el, mely a felsőoktatás parkolópálya jellegére utal („mindegy hogy mit, csak tanuljak”). Ez utóbbit ki kell emelnünk mindkét almintában, mert azokban a válaszadók 6 százaléka jelezte, hogy a fenti tényező döntő befolyással volt a felsőoktatásba való jelentkezésre. Ugyanakkor a válaszadók közel kétharmada jelezte, hogy számára ez egyáltalán nem volt motivációs tényező.

Vizsgálatunk eredményei szerint a középiskola elvégzését követő továbbtanulás első számú motívuma a felsőfokú végzettség megszerzése: elsősorban a felsőfokú végzettség presztízse miatt, de az ezzel járó anyagi előnyök, és (elsősorban a hazai) elhelyezkedési lehetőségek szerepe is érvényesül. A nappali és a levelező tagozatos hallgatók motívumai között az a legnagyobb különbség, hogy az előbbieket döntésében lényegesen nagyobb erővel jelenik meg a munkanélküliség elkerülése, ám körükben jelentősebb a szülők, rokonok, középiskolai tanárok ösztönzése.

Az intézmény megválasztásában a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízis jellegű tényezők a legerősebbek. A hallgatók 59 százaléka jelezte, hogy számára a szakterület iránti vonzódás (ez a tényező bírt a legmagasabb átlagértékkel: 3,5) volt az, ami erőteljesen befolyásolta az intézményválasztást. Az intézmény hírnevéről ugyanezt a hallgatók 48 százaléka jelezte (átlagértéke a nappalisok körében 3,4), a képzést folytató kar hírnevéről pedig a hallgatók 44 százaléka (3,2). A „kényelmi” megfontolások („ide volt a legkönnyebb bekerülni”, „ezt a szakot könnyen el lehet végezni”, „máshová nem vettek volna fel”) a lista alján találhatók (a hallgatók kétharmada jelezte, hogy ezen tényezők egyáltalán nem játszottak szerepet).

Jelentkezés a tanárképzésre

Abban az évben, amikor aktuális tanulmányaikra jelentkeztek, a nappali tagozatos hallgatók átlagosan 2,2, míg a levelezősök 1,7 MA/MSc felvételi helyet jelöltek meg. Ezek döntő többsége tanári mesterszakos hely volt (1,9 nappali tagozatos, 1,6 levelező tagozatos). A jelentkezők döntő többsége sikeres felvételt tett. A nappalisok 95 százalékát, a levelezősök 92 százalékát felvették arra a képzésre, amelyre első helyen jelentkezett.

A mesterszakra jelentkezés motívumainak sorában is (az értékesebb) diploma megszerzése az elsődleges (3. táblázat). A hallgatók háromnegyede jelezte, hogy számára a legfontosabb motivációs tényező az volt, hogy mindenképpen mesterszintű diplomát szerezzen. A hallgatók 56 százalékát nagyon nagy mértékben motiválta a továbbtanulásban az a határozott elképzelés, hogy tanár szeretne lenni, s ehhez a szükséges végzettséget meg kell szereznie. Az adatokból az is kiemelkedik, hogy a tanárképzésben résztvevők a magasabb fokú végzettséggel kedvezőbbnek vélik munkapiaci helyzetüket („MA/MSc diplomával könnyebb elhelyezkedni” – nagyon nagy szerepet játszott a hallgatók 38 százalékánál; „MA/MSc diplomával jobban lehet keresni” – a hallgatók 32 százalékánál nyomott döntően a latba). Az alapszakon szerzett pozitív visszajelzések is megjelennek az indokok között: a hallgatók egyharmadánál a továbbtanulás mellett szólt az, hogy jó eredményei voltak az alapszakon. A nappalisok döntésében minden tényező lényegesebb annál, mint amelyek a jelenlegi foglalkozáshoz, munkahelyhez kötődnek. Ezek természetesen a levelezősök körében fontosabbak. A munkanélküliség elkerülése hasonló fontosságú a két tagozaton, de ha az alapképzésre jelentkezés motívumaival hasonlítjuk össze, a levelezősök körében a mesterszaknak ebben a tekintetben nagyobb a szubjektív jelentősége. A tanárok, illetve a szülők tanácsai sem annyira befolyásolóak a mesterképzésre jelentkezésnél, mint az alapképzésnél.

A hallgatók 8 százaléka jelezte, hogy számára a legfontosabb szempont az volt, hogy, noha nem szeretne tanár lenni, de a tanárképzésben tanultak jól hasznosíthatók más pályákon.

A felsőoktatási életszakasz kitolása a válaszadók nagy részénél nem befolyásolta a mesterképzésben való továbbtanulást (hallgatók 38 százaléka jelezte, hogy egyáltalán nem volt szempont az, hogy meghosszabbítsa a diákéveit, és 65 százalékuk számára szintén nem volt szempont a „mindegy, hogy mit”, csak tanuljon tényező.)

A pályára orientálás tényezője – mint az oktatói szerepkészlet eleme – is megjelenik a motívumok között: a hallgatók egyötöde jelezte, hogy nagyon nagy mértékben befolyásolta a továbbtanulásban, az alapszakon oktató (vagy korábbi felsőoktatási) tanárok ösztönözése a mesterképzésben való továbbtanulásra.

3. táblázat. A továbbtanulás motívumai mesterszakon (négyfokú skála átlagai: 4=nagyon nagy szerepet játszott, 1=egyáltalán nem játszott szerepet)

	nappali	levelező
Mindenképpen MA vagy MSc diplomát szeretnék szerezni	3,7	3,6
Határozott elképzelésem van arról, hogy tanár szeretnék lenni, s ehhez szükséges a mesterszakos (MA, MSc) diploma	3,3	3,1
MA vagy MSc diplomával könnyebb elhelyezkedni	3,1	2,7
Jó eredményeim voltak az alapszakon	3,1	2,6
MA vagy MSc diplomával jobban lehet keresni	3,0	2,6
A szüleim, rokonaim ösztönöztek a mesterszakos diploma megszerzésére	2,7	1,9
A munkanélküliséget szeretném elkerülni	2,7	2,6
Az alapszakon oktató tanárok ösztönöztek	2,6	1,9
Vonzó a diákélet, a diákkor meghosszabbítása	2,6	1,7
A szüleim is rendelkeznek egyetemi diplomával	2,2	1,6
Barátaim, ismerőseim is jelentkeztek mesterképzésre	2,1	1,7
Munkahelyi előmenetelemhez szükséges	2,1	2,7
Nem szeretnék tanár lenni, de a tanárképzésben tanultak jól hasznosíthatók más pályákon	1,9	1,5
Jelenlegi munkámhoz szükség van MA/MSc diplomára	1,9	2,7
A jelenlegi munkámhoz szükség van tanári MA/MSc diplomára	1,9	2,8
Mindegy, hogy mit, csak tanuljak	1,5	1,5
Egyéb	1,1	1,1

A tanári mesterszak és az intézményválasztás szempontjai

A tanári mesterképzés, illetve az intézmény megválasztásában szerepet játszó tényezők sorrendje (4. táblázat) alig különbözik az alapképzés helyének eldöntéséhez fontos motívumoktól. Az elhatározásban a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízs jellegű tényezők a legerősebbek, a „kényelmi” megfontolások pedig ebben a tekintetben is a lista alján találhatók. (A faktorelemzés megerősítette ennek a csoportosításnak a jogosultságát: a véleményalkotás három önálló dimenzióját különítette el: a presztízs szempontokat, a kényelmi tényezőket és a külső hatást, tanácsokat).

A tanári szakma iránti vonzódás a hallgatók 52 százalékánál szerepel mint a tanári mesterszak választását nagyon nagy mértékben befolyásoló tényező. A képző intézmény és a kar jó híre szintén erős motivációs tényező: a hallgatók negyven százalékát nagyon nagy mértékben befolyásolta. A tanárképzés választásánál a legkisebb motivációs erővel

az „ezt a szakot könnyen el lehet végezni” és a „máshová nem vettek volna fel” tényezői szerepelnek.

A hallgatók háromnegyede szerint egyáltalán nem volt tényező az, hogy máshová nem vették volna fel. A tanárképzősök 67 százaléka jelezte, hogy egyáltalán nem befolyásolta az „ezt a szakot könnyen el lehet végezni” gondolat. Az a szempont sem befolyásolta a hallgatók kétharmadát, hogy „ide volt a legkönnyebb bekerülni”.

A véleményformáló személyek (szülők, barátok, tanárok) befolyásoló ereje nem egyenlő mértékben, de érezteti hatását, közülük kiemelendő a felsőoktatási oktatók hatása, amely mind az átlagértékek, mind a válaszkategóriák megoszlásai szerint megelőzi a szülők és a barátok hatását.

A nappalisok döntésében a lakóhely közelségét kivéve minden tényező fontosabb valamelyest, a legnagyobb különbség a szülők és a barátok tanácsai, valamint a felvételi rangsornak tulajdonított jelentőség tekintetében van. A levelező tagozatosok körében az intézmény elérhetősége a legfontosabb tényező.

4. táblázat. A tanári mesterszak és az intézmény választásának szempontjai
(négyfokú skála átlagai: 4=nagyon nagy szerepet játszott, 1=egyáltalán nem játszott szerepet)

	nappali	levelező
Az egyetemnek, főiskolának jó híre van	3,2	2,9
A képzést folytató karnak jó híre van	3,1	2,9
Értékes diplomát ad	3,1	3,0
Ezen a szakterületen ez a legjobb intézmény	2,9	2,6
Tetszik ez a város	2,7	2,5
Az intézmény jól szerepelt a felvételi rangsorokban	2,6	2,1
Ebben az intézményben van továbbtanulási lehetőség	2,5	2,1
Közel van a lakóhelyemhez	2,3	2,5
Alapszakon oktató tanárain tanácsolták	2,3	1,7
Szüleim tanácsolták	2,2	1,5
A barátaim is ide jelentkeztek, ide járnak	2,2	1,7
Ismerőseim, barátaim tanácsolták	2,0	1,7
Költségtérítés elkerülése: sok államilag finanszírozott hely	1,9	1,7
Ide volt a legkönnyebb bekerülni	1,7	1,6
Középiskolai tanárom/tanárain tanácsolták	1,6	1,3
Ezt a szakot itt könnyen el lehetett végezni	1,6	1,4
Máshová nem vettek volna fel	1,4	1,3
Egyéb	1,1	1,1

A hallgatók felsőoktatási életútja feltérképezésének fontos része a diplomaszerzés idejének vizsgálata, magyarul az, hogy a hallgatók esetében a diploma kiállítása feltételeinek hiánya miképpen hátráltatja és milyen számosságban a hallgatók oktatási ciklusának befejezését. A legutóbbi években oktatási szakpolitikai döntések indikátoraként szereplő információkra kutatásunk kereteiben mi is kíváncsiak voltunk, amikor a felsőoktatás „parkolópálya” jellegét leginkább meghatározó feltételt, a nyelvtudás szintjét vizsgáltuk (5. táblázat). Azt konstatálhattuk, hogy a hallgatók egy részénél az igazolt nyelvtudás hiánya erősíti a végzés elodázását, e tényező tehát a továbbiakban is megoldásra váró feladatokat ró a felsőoktatásra.

5. táblázat. Beszéli-e az alábbi nyelveket, ha igen, milyen fokon? (%)

	nappali							
	angol	német	francia	olasz	spanyol	orosz	latin	egyéb
nem beszélem	6	38	83	90	94	97	90	91
beszélem, de nincs nyelv-vizsgám	18	15	7	6	4	3	7	4
alapfokú nyelvvizsgám van	3	4	1	0	1	0	2	0
középfokú nyelvvizsgám van	52	29	4	1	0	0	2	1
felsőfokú nyelvvizsgám van	20	14	5	2	1	0	0	1
anyanyelvem / anyanyelvi szinten beszélem	2	1	0	0	0	0	0	2
	levelező							
nem beszélem	28	49	93	93	99	79	95	90
beszélem, de nincs nyelv-vizsgám	22	15	4	4	1	11	3	4
alapfokú nyelvvizsgám van	9	4	0	1		3	1	1
középfokú nyelvvizsgám van	24	15	2	1	0	2	1	3
felsőfokú nyelvvizsgám van	13	13	2	1	0	5	0	1
anyanyelvem / anyanyelvi szinten beszélem	5	4	0	0	0	0	0	1

Összegzés

A tanárképzés hallgatói túlnyomó többségének a középiskolából a felsőoktatásba való átmenete az első jelentkezéskor sikeres volt. A hallgatók háromnegyede abban az intézményben végezte alapképzésű tanulmányait, ahol a mesterképzést is folytatja.

A felsőoktatásba való jelentkezést leginkább a felsőfokú végzettség megszerzése motiválta, elsősorban a végzettség presztízse, továbbá az ezzel járó anyagi előnyök és jobb elhelyezkedési lehetőségek miatt, ugyanakkor további fontos szempont volt a jó középiskolai eredmények visszajelző hatása és a későbbi foglalkozásról való határozott elképzelés is.

Az alapképzési intézményválasztásban a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízsz jellegű tényezők a legerősebbek. A mesterszakra való jelentkezés motívumainak sorában az értékesebb diploma megszerzése az elsődleges, ugyanakkor a szaktárgy, tudományterület iránti érdeklődés is jelentős hatással bír (mind az alapszakra, mind a mesterszakra való jelentkezéskor).

A hallgatók markáns részének felsőoktatási életútját meghatározta a tanári pálya választása: a tanárképzés hallgatóinak 40 százalékánál már a felsőoktatásba való jelentkezéskor „nagyon nagy szereppel” bírt az, hogy tanár szeretett volna lenni. Ugyanakkor azon hallgatók, akik számára a tanárképzésbe való jelentkezés legfontosabb szempontja az volt, hogy a tanári végzettséget más – nem tanári – pályán használják, a válaszadók csak kevesebb, mint egytizedét tették ki.

Irodalomjegyzék

- Beck, U. (2008): Világkockázati társadalom. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Brezsnyánszky László (2006): *A maga vájta meder. Gondolatok a formálódó tanárképzésről*. Gondolat, Budapest.
- Chrappán Magdolna (2010): Pályaéledegység és karriertervék a pedagógus képzettségű hallgatók körében. In: Garai Orsolya és mtsai (szerk.): *Diplomás pályakövetés 4. – Friss diplomások*. Educatio, Budapest. 268–286.
- Educatio (A „bolognai” tanárképzés) 2009/3.
- Fónai, M. és Pusztai, G. (2012): Asymmetric Students’ Relations and Deprofessionalization. In the Case of Teacher Training. In: Pusztai, G., Hatos, A. és Ceglédi, T. (szerk.): *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region*. CHERD, Debrecen. 114–133.
- Gábor Kálmán (2001): *Elsőéves egyetemisták*. Oktatókutató Intézet, Budapest.
- Gábor Kálmán (2006): Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In: Gábor Kálmán és Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságpszichológia*. Belvedere Meridionale, Szeged. 384–426.
- Jancsák Csaba (2011): Tanárképzésben részt vevő hallgatók 2011. In: Ercsei Kálmán és Jancsák Csaba (szerk.): *Tanárképzős hallgatók a Bolognai Folyamatban*. OFI, Budapest. 105–172.
- Jancsák Csaba (2013): *Ifjúsági korosztályok – korszakváltásban*. Új Mandátum, Budapest.
- Kabai Imre (2006): *Társadalmi rétegződés és életesemények. A magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban*. Új Mandátum, Budapest.
- Kabai Imre (2009): *Hogyan alakul a diplomások életútja?* ZSKF, Budapest. 2011. 06. 08-i megtekintés:
- http://www.zskf.hu/uploaded_bookshelf/540361d521a24422.pdf
- Kabai Imre és mtsai (2007): *Mi lesz velünk a diploma után*. L'Harmattan, Budapest.
- Kozma Tamás (1995): Ifjúság és oktatás. *Educatio*, nyár, 208–23.
- Kozma Tamás (2004): *Kié az egyetem?* Új Mandátum, Budapest.
- Lukács Péter és mtsai (2002): *A pedagógusképzés megújításához*. I. Oktatókutató Intézet, Budapest.
- Nagy Mária (2001): A tanári pálya választása. In: Papp János (szerk.): *A tanári pálya*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 103–22.
- Nagy Mária és Varga Júlia (2006): Pedagógusok. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 2013. 10. 21-i megtekintés, <http://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/nagy-maria-varga-julia-7>
- Pusztai Gabriella (2011): *Láthatatlan kéztől a baráti kezéig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Új Mandátum, Budapest.
- Pusztai Gabriella (2012): „Befogad és kitaszít...”? A tanárszakos és más pedagógusjelölt hallgatók felsőoktatási integrációjának sajátosságai és problémái. In: Pusztai Gabriella, Fenyő Imre és Engler Ágnes (szerk.): *A tanárok tanárának lenni...* CHERD, Debrecen. 88–112.
- Varga Júlia (2007): Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, július–augusztus, 609–27.
- Vaskovics László (é. n.): *A posztadoleszcencia szociológiai elmélete*. 2008. 10. 16-i megtekintés, <http://www.mtapti.hu/mszt/20004/vaskovic.htm>

Az elemzésben felhasználtuk 2011-es kutatási jelentésünk (Jancsák, 2011) adatait.